

Reykjavík, 21. mars 2024

Yfirlýsing Stúdentaráðs Háskóla Íslands vegna endurskoðunar laga um Menntasjóð námsmanna nr. 60/2020

Lög nr. 60/2020 um Menntasjóð námsmanna innihéldu bráðabirgðaákvæði um endurskoðun laganna að þremur árum liðnum. Á haustþingi 2023 áttu niðurstöður endurskoðunarinnar að vera kynntar, háskóla- iðnaðar og nýsköpunarráðherra lagði þá fram skýrslu sem leiddi í ljós þá grafalvarlegu niðurstöðu að í núverandi mynd tækist lögnum ekki að uppfylla markmiðsákvæði sitt, sem er að tryggja jöfn tækifæri til náms. Þann 14. mars sl. voru drög að frumvarpi til lagabreytinga á téðum lögum birt í samráðsgátt. SHÍ hefur þegar skilað inn umsögn sem snýr að þeim þáttum sem frumvarpið tekur á, sem eru sárafáir. Því telur SHÍ ríka ástæðu til þess að lýsa sérstaklega yfir vonbrigðum yfir heildarmeðferð þessa máls, enda er hér ekki um að ræða raunverulega endurskoðun á kerfinu.

“Samráð”

Á vormánuðum 2022 tóku stúdentar að undirbúa fyrirséða endurskoðun á lögum um Menntasjóð námsmanna. Stúdentahreyfingarnar lögðu strax frá upphafi mikla áherslu á það við ráðherra að endurskoðunin yrði nýtt til fulls, þ.e. að lögin yrðu tekin til raunverulegrar heildarendurskoðunar. Í því samhengi lögðu stúdentar áherslu á að vanda þyrfti til verka og byrja þyrfti vinnuna tímanlega til að svo mætti verða og að fullt samráð yrði haft við stúdenta á öllum stigum. Stúdentar óskuðu eftir því haustið 2022 að stofnaður yrði vinnuhópur líkt og gert var fyrir setningu laganna árið 2020 þar sem stúdentar ættu sæti við borðið í allri vinnu í tengslum við endurskoðunina en ekki var orðið við þeirri beiðni. Þrátt fyrir ítrekaðar fyrirspurnir um stöðuna á endurskoðuninni hefur lýðræðislega kjörnum fulltrúum stúdenta gengið erfiðlega að fá upplýsingar um endurskoðunina og lítið samráð átt sér stað. Það verður þó ekki rakið í löngu máli hér, en hægt er að finna ítarlega umfjöllun um samráð við ráðuneytið um endurskoðunina í kafla 6.4 í [ársskýrslu SHÍ 2022-2023](#). Í ársbyrjun 2023 gaf SHÍ út stefnu í tengslum við endurskoðun laga um Menntasjóð námsmanna sem er að finna [hér](#). Kröfur

stúdentanna fela meðal annars í sér að lækka þurfi vaxtaþakið og afnema vaxtaálag, hækka niðurfellingu á höfuðstól og veita niðurfellingu eftir hverja önn. Einnig hafa stúdentar hvatt til þess að svigrúm sé aukið til muna og að stúdentum séu veitt lán óháð námsárangri. Skylda þarf stjórnvöld til að endurskoða upphæðir framfærslulána til hækkunar árlega, svo að fjárhæðir standist samanburð neysluviðmiða annarra hópa. Þá leggja stúdentar mikla áherslu á að fallið verði frá sjálfbærnisjónarmiði sjóðsins og að öðru bráðabirgðaákvæði um endurskoðun að þremur árum liðnum verði bætt við lögin.

Endurskoðun laga um Menntasjóð námsmanna

Þann 15. desember 2023 var skýrsla um endurskoðunina kynnt. Stúdentar sjá bæði ríka ástæðu til þess að gera athugasemdir við þá þætti sem skýrslan skoðar og eru á sama tíma furðu lostnir yfir því að ekki hafi verið tekið meira tillit til þeirra athugasemda sem þar koma fram við gerð áðurgreinds frumvarps.

Við upphaf endurskoðunar á lögum um Menntasjóð námsmanna bentu stúdentar á nauðsyn þess að kanna hvort að tryggt væri að ákvæði laganna um fjárhæðir námslána hefði tilætluð áhrif og stúdentum væri gert kleift að framfleyta sér. Þetta var ekki gert. Þá var bent á nauðsyn þess að kanna hvort lögin gerðu fleirum mögulegt að stunda háskólanám, en það var ekki gert. Loks var bent á að lögin hefðu það markmið að tryggja jöfn tækifæri allra til náms og því væri áriðandi að kanna þau áhrif sem lögin hefðu á stöðu mismunandi hópa með tilliti til efnahagsaðstæðna og stöðu að öðru leyti. Í þessu samhengi hefði meðal annars verið upplýsandi að kanna hver fjöldi stúdentanna sem lifa undir fátæktarmörkum er og bera saman samsetningu stúdentanna við aðra þjóðfélagshópa til þess að upplýsa um mögulega tilhneigingu menntakerfisins til þess að hygla ákveðnum hópum umfram öðrum. Reyndist þetta verkefni stjórnvöldum einnig ofviða og búum við þess vegna í dag við þá stöðu að hafa ekki nema grófa hugmynd um afrakstur námslánakerfisins. Þær vísbendingar sem þó liggja fyrir gefa til kynna að fjárhagsstaða stúdentanna sé slæm, lántökum fari fækkandi og skilvirkni í menntakerfinu hafi ekkert batnað.

Væri skýrsla Háskóla- iðnaðar og nýsköpunarráðuneytisins ritgerð á háskólastigi er ljóst að hún fengi lága einkunn fyrir að svara ekki rannsóknarspurningu sinni. Í raun felur þessi skýrsla í sér samantekt á athugasemdum hagaðila ásamt ýmsum ályktunum sem eru að sumu leyti réttmætar en að öðru leyti vafasamar eða taka aðeins tillit til lítils hluta viðeigandi sjónarmiða við mat á orsökum, til að mynda fækkunar lántaka. Verst er þó að skýrslan virðist gera ráð fyrir því að markmið laga um Menntasjóð námsmanna sé að fjölga lántökum, en það er ekki raunin. Lítið þúður virðist lagt í að kanna þau áhrif sem að framan voru rakin, sem varða áhrif laganna á tækifæri til náms, og SHÍ hafði bent á að hefðu grundvallarþýðingu. Þetta gæti orsakast af því að gerð skýrslunnar hafi ekki verið fjármögnuð nægilega eða að hreinlega hafi ekki staðið vilji til að kanna þessa þætti af einhverjum ástæðum.

SHÍ telur því annars vegar að undirbúningur og gagnaöflun við endurskoðun á lögum um Menntasjóð námsmanna hafi verið stórlega ábótavant og hins vegar að frumvarp Háskóla- iðnaðar og nýsköpunarráðherra sé með öllu ófullnægjandi ráðstöfun til þess að bæta úr þeim annmörkum sem óumdeilt er að séu á lögnum. Afrakstur margra mánaða vinnu, ótal funda og skýrslu sem telur 81 blaðsíðu er einungis þrjár smávægilegar breytingar á lögnum og jafnvel þær breytingar fellir SHÍ sig ekki við að öllu leyti.

Tilgangur námslána

Menntasjóður námsmanna er félagslegur jöfnunarsjóður, með það markmið að tryggja jöfn tækifæri til náms, án tillits til efnahags og stöðu að öðru leyti, með því að veita námsmönnum fjárhagslega aðstoð í formi námslána og styrkja. Eins og skýrslan leiðir í ljós nær sjóðurinn ekki að uppfylla það hlutverk.

Atvinnuþátttaka háskólanema samhliða námi hefur neikvæð áhrif á námsframvindu. Á Íslandi vinna fleiri stúdentar með námi heldur en í flestum öðrum Evrópulöndum. Því má gera ráð fyrir að lágt menntunarstig hér á landi og lítil afköst stúdenta megi einna helst rekja til óæskilega hárrar atvinnuþátttöku stúdenta. Námsframvinda mun þó ekki batna og stúdentar munu ekki skila sér fyrr út í atvinnulífið með tilheyrandi jákvæðum efnahagslegum áhrifum nema þeim sé gert

kleift að stunda nám sitt af alúð og einbeitingu í stað þess að þurfa að vera stöðugt í vinnunni. Væru námslán áhættuminni og/eða ákjósanlegri kostur fyrir stúdenta eru líkur á að lántakendum myndi fjölga og vinnandi stúdentum fækka. Lægri atvinnuþátttaka stúdenta gæti þannig raunar sparað ríkissjóði milljarða á ári vegna aukinnar skilvirkni í menntakerfinu. Þegar upp er staðið má því ætla að aukin fjárútlát til menntakerfisins og stuðnings við námsmenn skili sér fyrst og fremst til baka í aukinni skilvirkni í menntakerfinu, auknum skatttekjum, nýsköpun og aukinni velmegun. eru þá ótaldir ófjárhagslegir þættir á borð við virkari lýðræðisþátttöku. Með öðrum orðum eru aðhaldsmarkmið stjórnvalda og tillögurnar sem á eftir greinir ekki eins andstæð sjónarmið og ætla mætti.

Hvað grípur stúdenta?

Óljóst er hvers vegna sitjandi ríkisstjórn og háskólamálaráðherra virðist skorta áhuga á að gera betur í þessum málaflokki, í ljósi þess að aukin útgjöld myndu í öllu falli skila sér margfalt til baka og eru ólíkleg til að skapa þenslu í hagkerfinu ef litið er til lengri tíma en örfárra ára. Hvort sem það er vegna ótta um átök við samstarfssflokka í ríkisstjórnarsamstarfi eða takmarkaðrar trúar á sjóðnum sem félagslegs jöfnunartóls er ljóst að slíkt sinnuleysi mun hafa alvarlegar afleiðingar í för með sér. Samþykki Alþingi þetta frumvarp sem niðurstöðu endurskoðunar á lögum um Menntasjóð námsmanna sitja stúdentar uppi með kerfi sem engin trygging er fyrir að verði endurskoðað næstu ár. Allt eins gætu liðið 20 ár þar til stjórnvöld sæju sér næst fært að leggjast í endurskoðun á kerfinu. Að öðru óbreyttu er næsta víst að undir þeim kringumstæðum mun menntunarstig í landinu lækka, gæði menntunar hraka og ójöfnuður aukast.

Fyrir hönd Stúdentaráðs Háskóla Íslands

Rakel Anna Boulter

Forseti Stúdentaráðs Háskóla Íslands